

Uit de ene kilte in de andere beland

Marjoleine de Vos

Zeven jaar was godsdienstwetenschapper Karen Armstrong non. Dichter tot God kwam ze niet. In een nieuw boek beschrijft ze haar herintrede in de wereld en haar zoektocht naar wat haar zoal in het klooster was afgenomen.

Hoe word je van een non weer een 'gewoon' mens? Misschien is precies dezelfde vraag wel: kun je een grondige hersenspoeling ooit weer ongedaan maken? Karen Armstrong, die van haar zeventiende tot haar vierentwintigste in het klooster zat, zegt in het voorwoord bij haar boek *De wenteltrap* dat ze er nooit in geslaagd is om helemaal in 'de wereld' op te gaan en in zekere zin altijd non is gebleven. Nog steeds leidt ze een leven waarin stilte en eenzaamheid, studie en transcendentie-ervaringen het allerbelangrijkste zijn. Tegelijkertijd is ze helemaal geen non meer: ze heeft vrienden, ze reist over de wereld en geeft interviews, ze is een vooraanstaande en bekende figuur op haar vakgebied, dat zich het best en het ruimst laat omschrijven als 'het monotheïsme'. In Nederland werd ze bekend met *Een geschiedenis van God* waarin ze de ontwikkelingen in jodendom, christendom en islam uiteenzette en zo liet zien wat de (tallose) overeenkomsten waren en hoe vergelijkbare vragen op verschillende maar overeenkomstige manieren beantwoord werden. Sindsdien heeft ze zich vooral in de islam verdiept, ook in de fundamentalistische islam. Ze lijkt de weg van verzoening door kennis voor te staan.

Al eerder schreef Armstrong over haar jaren in het klooster, onder de titel *Door de nauwe poort*. Ze beschrijft erin hoe ze ertoe kwam het klooster in te willen, wat haar verwachtingen als zeventienjarig meisje waren, hoe ze dacht dat vergeleken bij God niets er eigenlijk echt toe deed. Opgewonden was ze en vol goede moed, van harte bereid om ijverig haar best te doen. Al te ijverig misschien. De vorming die nonnen in die tijd - Armstrong trad in 1962 in - aan postulanten en novicen gaven, loog er niet om. Alles was erop uit om de persoonlijkheid te breken, er mocht als het ware geen 'ik' meer overblijven maar alleen een tot ontvangen bereide, lege huls, waarin God zich dan volkomen zou manifesteren. Dat laatste lukte niet. God manifesteerde zich niet veel, al maakt Armstrong in *Door de nauwe poort* wel gewag van momenten waarop haar geest 'in God' rustte.

Nu, in *De wenteltrap*, over haar jaren ná de uittreding, ontkent ze elke godservaring tijdens haar kloosterperiode, en ze houdt vol dat ze nooit iets ervoer tijdens het bidden en mediteren. Dat onvermogen geeft ze op als de oorzaak dat ze uiteindelijk het klooster moest verlaten, niet het verschrikkelijke regime met de vele vernederingen. 'Ik was niet uit het klooster gegaan omdat we in het openbaar boete moesten doen, maar omdat het me niet gelukt was God te vinden en ik in de verste verte niet was toegekomen aan de totale overgave.'

In het laatste hoofdstuk van *Door de nauwe poort* beschreef Armstrong de uittrede zelf: hoe ze het klooster verlaat waar ze zojuist haar crucifix, haar professering en haar rozenkrans heeft afgedaan en haar naam 'zuster Martha' achterlaat. Ze betreft een kamer in een studentenhuus in Oxford, waar ze al een poos studeert, want de orde liet haar studeren. Ze klopt op de deur bij twee medestudenten en na een poosje gooit ze het eruit: 'Ik ben net ontheven van mijn geloften.' De meisjes laten er geen gras over groeien en sleuren haar onmiddellijk mee naar

warenhuis Marks & Spencer om kleren voor haar te kopen (wat hilarische en genante scènes oplevert, daar staat ineens een non midden in de winkel met een roze onderjurk), ze knippen haar haar en begeleiden haar naar de eetzaal. Ze is studente geworden. Maar dan.

Het vervolg staat in het nieuwe boek, dat begint met een veelzeggende scène. Karen zit te studeren. De bel voor het eten gaat. In het klooster werd iedereen geacht bij het luiden van de klok ogenblikkelijk op te houden met wat ze aan het doen was, en zich direct naar de kerk te begeven. De bel was als de stem van God en die diende onverwijld gehoorzaamd te worden. Omdat ze nu uit het klooster is maakt Karen eerst haar alinea af. Ze haast zich vervolgens naar de eetzaal waar ze inderdaad te laat binnenkomt. Beduusd door het lawaai, het licht, de drukte doet ze niet wat een student die te laat komt geacht wordt te doen, namelijk een korte buiging maken naar de rector, maar doet ze wat ze in het klooster zou doen: ze knielt `in de gebruikelijke houding van berouw en zelfvernedering' en kust de grond.

Het is een scène die goed laat zien hoe ingesleten de nonnenreacties zijn. Na zeven jaar dag in dag uit beheerst en onderdanig gedrag, staat een non van 24 ver af van haar leeftijdgenoten. Het is het einde van de jaren zestig, de meisjes dragen heel korte rokken, de jongens hebben lang haar, bevrijding en revolutie zijn aan de orde van de dag, en deze vrouw weet vooral wat gehoorzaamheid is en informeert beleefd naar `de zangers' als ze The Beatles hoort. Ze is zelfs lichtelijk gechoqueerd door hun teksten, `door de ongegeneerde manier waarop ze naakte behoeften uitdrukten: „Love, Love Me Do!“, „I Wanna Hold Your Hand“, „Please, Please Me!“. Het zijn ook haar behoeften, maar ze heeft geleerd dat ze die niet mag hebben.

Toch was het juist het verlangen naar menselijke warmte dat haar uiteindelijk de das om heeft gedaan in de kille kloostersfeer, waar emoties even zovele fouten waren, speciale vriendschappen verboden waren (want dan richt je je niet op God maar op een mens) en alle liefde geacht werd van God te komen en van niemand anders. En, zoals gezegd, die goddelijke liefde kon ze niet voelen. De eenzaamheid in het klooster was groot, maar daar op dat feestje waar deze wereldvreemde studente naar die Beatle-teksten staat te luisteren, in de wetenschap dat ze volkomen onmachtig is om haar verlangens uit te drukken, daar is de eenzaamheid niet minder.

Misschien is dat het aangrijpende van dit boek, dat je zo'n eenzame strijd ziet van iemand die consequent weigert om zelfmedelijden of schuldgevoel te hebben. Het laatste is haar afgeleerd door de nonnen, en ze noemt het `een van de goede dingen' die ze daar heeft opgedaan: `Schuldgevoel, leerde ik, komt meestal voort uit misplaatste trots; het is vaak alleen maar ergernis omdat je niet zo geweldig bent als je gehoopt had.' Het klinkt wel weer erg naar een nonnenwijsheid. Ook al zit er wat in, de kou slaat ervan af.

Natuurlijk leert Armstrong zich aan te passen aan de wereld, en op den duur vindt ze, zoals iedereen weet, haar draai. Maar dat het een lange en moeilijke weg was wordt wel duidelijk. Ook wat het geloof betreft trouwens: na het klooster verliest ze dat geleidelijk aan, totdat ze zich helemaal niet meer kan voorstellen dat er mensen zijn die zich met dergelijke krankzinnige voorstellingen inlaten.

Later, als ze voor de BBC een programma maakt over Paulus en zich in het jodendom en de islam gaat verdiepen, komt ze tot een nieuwe religieuze interesse en tot een nieuwe beleving. Een `freelance monotheïst' noemt ze zichzelf tegenwoordig: nooit in de kerk aan te treffen, niet speciaal aanhanger van één religie, maar op een bepaalde manier doordrongen van religieuze noties en zelfs in staat tot het ervaren van het heilige, al gaat het daarbij vooral om

een afwezige God en een aardse transcendentie. Heel dat afbreken van het ik, dat de nonnen op een voor haar zo verkeerde manier hadden aangepakt (ze voelde zich, schrijft ze ergens, 'verknoeid als een taaie biefstuk'), lukt haar in haar jaren van studie in zekere zin wel. Niet door voortdurende zelfverzaking, maar juist door empathie, inleving, verbeelding.

Zo eindigt het toch nog mooi, zij het niet té mooi. Daarvoor blijft Armstrong te nuchter, te aards en vooral te verstandig. Wat een zegen is, om het zo eens uit te drukken.

Karen Armstrong: *De wenteltrap*. Vertaald door Carola Kloos en Corrie van den Berg. De Bezige Bij, 384 blz. EUR22,50